

Gideon Greif

Vi græd uden tårer

Billeder og vidnesbyrd fra gaskamre og krematorier i Auschwitz

Oversat af Tom Havemann, med forord af Therkel Stræde
INTROITE!publishers, 2010

Af Torben Jørgensen

Gideon Greif indleder sin bog om Sonderkommandoet (eller snarere Sonderkommandoerne, for der var flere) i Auschwitz med et digt af den østrigske filosof og digter, Günther Anders (*Günther Siegmund Stern*), hvori digteren adresserer det problem, der blev prægende for disse mænd:

*Skrabede I asken af venner og slægtninge ud af ovnen?
Og trak I kærren gennem sneen
hen til asken af dem, der var blevet brændt før dem?
Blev ordene "I vil leve, så længe ovnene sender
røg til vejrs, fordi der er brug for jer" sagt til jer?
Og når I var dækket af denne aske, fortalte jeres
munde så om det,
der var sket, på barakkernes sprog?
Er den ekstra skål suppe prisen for jeres spaders møje,
og den dobbelte ration – er den prisen for jeres sved?*

Sonderkommandoet (SK) måtte deltage i drabsprocessen, i den forstand, at de var med til at "berolige" – og det vil konkret sige bedrage, med ord eller tavshed – de dødsdømte, når de trådte ind i afklædningsrummet i et af krematorierne. Det var dem, der måtte tømme gaskamrene; med stokke og remme trak de de døde fra hinanden, for siden at slæbe dem til ovnene, hvor andre medlemmer af kommandoet trak guldtænder ud og klippede hår, før endnu andre specialister fra gruppen brændte de døde – en kvinde, en mand, et barn imellem de to på båren. Hver halve time skulle ligene "røres", dvs.

vendes, for at fremme forbrændingen.¹ Så skulle ovnene tømmes, renses, og større knogler stødes til pulver, før dette slutprodukt af tusinder, reduceret til nogle kilogram, blev kørt til floden og dumpet. "Vi fodrer fiskene", sagde de ledsagende SS-vagter. Løbende blev enkeltpersoner og små grupper ført til krematorierne og skudt af SS foran ovnene. Her måtte Sonderkommandoet også deltage. I tiden før de store krematorier i Birkenau havde nogle af disse mænd arbejdet ved de første gaskamre på stedet, Bunker 1 og Bunker 2 ("det røde hus" og "det hvide hus"), primitive installationer, hvor de dræbte først blev begravet, og siden måtte graves op igen og brændes på udendørs bål. Her og der stødte medlemmer af kommandoet på familiemedlemmer, enten levende i dødens ventosal, eller efter drabet.

Men medlemskab af SK betød ofte også langt mere rigelige og lejlighedsvis endda luksuriøse rationer. SK's fanger led slet ikke i samme omfang af den sult, der prægede store dele af resten af lejren. Det betød også adgang til – efter lejrens forhold – enorme rigdomme. Guld, ædelsten, smykker og cigaretter, der igen kunne byttes i sindrige, og nogle gange særdeles dunkle forhold til SS og andre vagter, eller vigtige fanger ude i lejren. Ikke alle formåede at holde den delikate balance undervejs.

Alt dette var med til at sætte skel. I store dele af erindringslitteraturen fra de "almindelige" fangers

hånd, fremstår medlemmerne af SK ofte som dunkle figurer, halvt frygtet, halvt attrået.

Sonderkommandoet levede altså, med Greifs ord, ”midt i et morderisk helvede på den yderste rand af et lejrunivers, der i sig selv repræsenterede omvendelsen af alle værdier” (s. 90). At et sådant sted, og de mennesker, der befolkede det, er vanskelige at beskrive og fortolke for historikerne, siger sig selv. Greif anbefaler stor forsigtighed, taler om de særlige hensyn til ofrene og om et særligt sprog, der skal til for at nærme sig dette kapitel af vores, menneskenes, historie. Deri har han givetvis ret. Men grænserne for, hvad vidnerne (og dermed historikerne) kan sige om de tungere dilemmaer, som Europas forfulgte jøder stod over for, flyttes i disse år.² Her mærkes lejlighedsvis i teksten, at

den blev skrevet for femten år siden, og i den helt særlige kontekst, som det meget tætte samarbejde med de tidligere SK-medlemmer og deres familier frembragte. Greif viger lejlighedsvis tilbage, lige på tærsklen til fortællinger, der kunne have uddybet vor viden om SK-fangernes betingelser og de affødte dilemmaer. Og man kan være enig eller ikke med Greifs antagelse om, at Holocaust sætter ”et nyt præcedentstilfælde, der må vurderes på sine egne præmisser” (s. 91f). Teorien om ”*Holocaust Uniqueness*”, som det kaldes blandt faghistorikerne, synes sværere at opretholde i disse år, måske ikke mindst når spørgsmålet er disse vanskelige moralske og etiske valg, de ”valgløse valg”, som det er blevet kaldt, for de synes at forekomme i mange af de større cases af folkedrab, omend naturligvis i forskellig gestalt. Men disse akademiske spørgsmål

er under alle omstændigheder ikke bogens kerne. Det er altså i Auschwitz' allertætteste mørke, Gideon Greif kaster sit blik i denne bog. Den indledes i denne danske udgave af et forord af Therkel Stræde, der fortræffeligt trækker de store linjer op. Derpå følger et meget langt og særdeles grundigt introducerende kapitel, hvor Greif over hundrede sider detaljeret gennemgår Sonderkommandoernes historie, deres hverdag, opstanden i Krematorium IV (som i bogen kaldes Krematorium III, mere om det nedenfor) den 7. oktober 1944, navne på en række medlemmer, og meget mere. God og nærende læsning, for uden at kende den detaljerede kontekst, de konkrete rammer og betingelser, kan man næppe gøre sig noget håb om bare at kunne begynde at forstå baggrunden for de valg, disse mennesker traf. I sin oprindelige udgave var dette forord på tredive sider; nu er det nærmest en lille monografi over SK's historie. Fornemt arbejde.

Det, der følger, er bogens egentlige kerne, de syv interview med tidligere SK-medlemmer. Her finder vi SK's virkelighed, direkte fortalt, tolket og kommenteret af dem, der var der.

Og i beretningerne findes en mængde anekdoter og små erindringsbilleder, der i den grad er med til at blotlægge SK's virkelighed for læseren. Efter endt læsning er det vanskeligt ikke at erklære sig enig i slutlinjerne fra Günther Anders' digt:

*men I aner ikke, hvad der skete i det menneskes hjerte,
det kan I ikke ane.*

*Snarere retter I måske blikket mod himlen nu og
da, som om*

I tænker:

"Og hvad ville du have gjort?"

Den eneste mindre klage fra denne læser må være, at man i bogen fastholder en særlig angivelse af krematoriernes numre, der nu ellers er forladt af alle, der beskæftiger sig med Auschwitz' historie. Hvor museet, samt det meste af den moderne faglitteratur (samt i øvrigt tyskerne selv under krigen) bru-

ger numrene romertal I-V om de fem krematorier (altså inklusive det såkaldte "gamle krematorium" i *Stammlager*), skrives de i *Vi græd uden tårer* som I-IV, idet det gamle krematorium står uden for nummer. Det er faktisk rasende irriterende, at man hele tiden må sidde og trække én fra under læsningen. Det må også være forvirrende for de danske læsere, der har besøgt museet og husker, hvor de forskellige krematorier er placeret.

Greif har med *Vi græd uden tårer* skrevet en uhyre vigtig bog. Den, der vil trænge ind i dette univers, kan ikke komme uden om at læse den. Den kan varmt anbefales alle, ikke kun dem, der er særligt interesserede i jødeudryddelserne. Enhver med interesse i eksistentielle spørgsmål, det være sig det om tro under pres, det ondes natur eller menneskets tilsyneladende uendelige evne til at tilpasse sig og overleve, selv under de allervanskeligste forhold, bør læse SK-mændenes beretninger. Bogen følger sig selvfølgelig fornemt ind ved siden af Peter Langwitz Smiths Auschwitz på de danske reoler.

Og på dansk har vi tilmed fået, hvad man kun kan kalde en pragtudgave. Bogen er udstyret med et virkelig velovervejet udvalg af billeder fra Lily Jacobs album, samt en række isometriske tegninger, der her offentliggøres for første gang nogensinde, en mængde faktabokse samt planer over lejren og luftfotografier. Desuden, selvfølgelig Greifs vidunderligt detaljerede noteapparat, og et solidt indeks. Bravo, må det lyde herfra, og lykønskninger til Hans Bandman fra *INTROITE!publishers*, der har kæmpet i fire år for at kunne offentliggøre dette brag af en bog og tilmed kunnet lykkes med at gøre det i form af et overflødhedshorn af ekstra materiale. Måtte andre forlag kaste et misundeligt blik på denne bundsolide og generøse udgivelse, og tage ved lære.

NOTER

¹ Vendingen "at røre i ligene" bruges af det tidligere SK-medlem Filip Müller i Claude Lanzmans film, *Shoah*.

² Se Christopher R. Browning: *Remembering Survival*, NY 2010.